

ПІДСУМКИ ДРУГОГО САМІТУ «РОСІЯ – АФРИКА» 27–28 ЛИПНЯ 2023 РОКУ

В. Ярмоленко, *центр зовнішньополітичних досліджень НІСД*

Проаналізовано хід та підсумки другого саміту «Росія – Африка», що відбувся 27–28 липня 2023 р. в м. Санкт-Петербурзі (РФ).

Висновки

1. Росія прагне посилити лояльність держав Африки, застосовуючи різні способи впливу, зокрема надання продовольчої допомоги та неофіційної військової підтримки, списання державного боргу.

2. Мета такої політики – мобілізація ширшої підтримки в ООН, збільшення можливостей для експорту власних товарів та сировини, доступ до видобутку корисних копалин, поширення впливу через інструменти «м'якої» сили (надання можливостей для вищої освіти, здійснення місіонерської діяльності РПЦ, розширення діяльності ЗМІ та інформаційно-культурних центрів, популяризація російської мови).

3. РФ намагалася використати саміт для того, щоб продемонструвати відсутність міжнародної політико-дипломатичної ізоляції та неефективність міжнародних санкцій.

4. Відмова Росії брати участь у «зерновій угоді» та агресивні дії російських проксіформувань (ПВК «Вагнера») у низці держав Африканського континенту є чинниками, котрі підривають репутацію РФ та довіру до неї як до центру сили, альтернативного іншим позарегіональним акторам, як-от США, Китай, колишні колоніальні метрополії – Франція, Велика Британія, Бельгія та ін.

Другий саміт «Росія – Африка» та економічний і гуманітарний форум «Росія – Африка» відбулися 27–28 липня 2023 р. в м. Санкт-Петербурзі. У цьогорічних заходах брали участь делегації від 49 держав Африки, із них 17 були представлені на рівні глав держав, а інші – віце-президентів, глав урядів та глави парламенту¹.

Саміт відбувся на фоні відмови РФ продовжувати свою участь у Чорноморській зерновій ініціативі, масових обстрілів портової та

¹ Під час попереднього саміту в м. Сочі у 2019 р. 45 делегацій держав Африки були представлені на високому та найвищому рівні.

сільськогосподарської інфраструктури на території Одеської та Миколаївської областей та спроб заблокувати північно-західну частину Чорного моря для цивільних суден. Окрім цього, ймовірним опосередкованим впливом на події, пов'язані зі спробою перевороту в Нігері 26 червня 2023 р. та масовими акціями із проросійськими та антифранцузькими гаслами в столиці держави м. Ніамей, Росія прагнула продемонструвати готовність до поширення свого впливу в регіоні Сахелю разом із активною підтримкою чинного керівництва Малі та Центральноафриканської Республіки (ЦАР).

Пленарне засідання форуму партнерства «Росія – Африка»

Напередодні саміту, 24 липня 2023 р., було опубліковано програмну статтю В. Путіна, у якій йшлося про таке:

- РФ підтримує африканські народи у їхній боротьбі за звільнення від колоніального гніту;
- народи держав Африки повинні самостійно вирішувати проблеми; Росія ніколи не прагнула нав'язувати їм власне уявлення про внутрішньополітичний розвиток;
- держави Африки повинні бути представлені в Раді Безпеки ООН та G20;
- «зернова угода» була використана виключно для збагачення американського та європейського бізнесу, який перепродував зерно з України;
- умови угоди щодо виведення з-під санкцій експорту зерна та добрив із Росії не було дотримано;
- Росія здатна замінити постачання зерна з України як на комерційній, так і на безоплатній основі, особливо у зв'язку з рекордним урожаєм.

Під час виступу на пленарному засіданні форуму партнерства «Росія – Африка» Путін відзначив зростання товарообігу між Росією та африканськими державами до 18 млрд дол. США². Він намагався також нівелювати значення постачань продовольства з України, заявляючи про можливість Росії замінити частку української продукції на африканському ринку. Російський президент зазначив, що 70 % експортованого з України зерна потрапило до африканських держав із середнім і вище середнього рівнем доходів. Він пообіцяв безкоштовно надати від 25 до 50 тис. т зерна найбільш уразливим державам Африки, зокрема Буркіна-Фасо, Зімбабве, Малі, Сомалі, ЦАР та Еритреї³.

² Для порівняння: товарообіг між державами Африки та ЄС, Китаєм і США становив 295, 254 та 64 млрд дол. США відповідно. Близько 45 % експорту Росії до держав Африки становлять сільськогосподарські продукти, нафта й продукти нафтопереробки, 70 % від зазначеного товарообігу РФ припадає на чотири держави континенту – Єгипет, Алжир, Марокко та ПАР (див.: URL: <https://africacenter.org/spotlight/decoding-russia-economic-engagements-africa/#:~:text=Revealingly%2C%20Russia%20invests%20little%20in,involving%20a%20longer%2Dterm%20return>).

³ Чинне політичне керівництво перерахованих держав, окрім Сомалі, висловлює виключну підтримку зовнішній політиці РФ. Фактичні глави Буркіна-Фасо, Малі та ЦАР для того, щоб прийти до влади та зміцнити власний вплив, користувалися широкою військово-політичною, дипломатичною та економічною підтримкою РФ, у т. ч. із залученням ПВК «Вагнера». Делегації Еритреї, Малі, ЦАР та Зімбабве голосували проти або утрималися щодо основних резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, що стосуються просування тез на підтримку України (див. Gopaldas Ronak. Will the Invasion of Ukraine Change Russia-Africa Relations? /

Президент Союзу Коморських Островів Азалі Ассумані, який також є Головою Африканського Союзу (АС), вказав на щільний взаємозв'язок широкомасштабного воєнного вторгнення Росії в Україну та продовольчої безпеки і зазначив, що держави Африки наполягають на встановленні «стійкого» миру та «мирного співіснування» між Україною та Росією.

Голова Нового банку розвитку (*NDB*), що створений країнами БРІКС, Ділма Русеф закликала до ширшого використання національних валют у міжнародній торгівлі та підкреслила, що пріоритетом *NDB* є акумулювання ресурсів для розвитку інфраструктурних, логістичних та соціальних проєктів.

Саміт «Росія – Африка»

Основні теми дискусії під час засідання на рівні глав держав:

- важливість підвищення ролі держав Африки у міжнародних справах (розширення представництва континенту на великих міжнародних майданчиках, зокрема в Раді Безпеки ООН, *G20* та БРІКС);

- недопустимість втручання у внутрішні справи держав Африки, зокрема підтримки державних переворотів (низка учасників публічно засудила спробу перевороту в Нігері 26 червня 2023 р. та закликала до негайного звільнення з-під арешту чинного президента Мохамеда Базума);

- необхідність кращої реалізації потенціалу природних і людських ресурсів держав континенту через розбудову транспортно-логістичної та енергетичної інфраструктури, ширший доступ до електроенергії, підготовку професійних кадрів, розвиток промислового виробництва та збільшення експорту готової продукції.

Росія планує відновити роботу своїх посольств у Буркіна-Фасо та Екваторіальній Гвінеї, а також розширити в Африці мережу російських центрів науки та культури («російських домів»). Попри проблеми з логістикою та страхуванням, що виникли унаслідок санкцій, протягом 2022 р. Росія постачала до держав Африки на платній та безкоштовній основі близько 11,5 млн т зерна, а протягом першої половини поточного року – близько 10 млн т. Загальна сума списаних РФ з держав континенту боргів становить 23 млрд дол. США. На думку президента Росії, проблема підвищення цін на продовольство виникла через соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19, зокрема порушення транспортно-логістичних зв'язків, призупинення світового виробництва та значну інфляцію в США та ЄС, а війна проти України лише прискорила ці процеси.

Незважаючи на заяви В. Путіна, президенти Сенегалу Макі Салл, Єгипту Абдель Фаттах аль-Сісі, Республіки Конго Дені Сассу-Нгессо та голова Комісії АС Мусса Факі Махамат закликали до поновлення дії «зернової угоди» (як щодо постачання зернових, так і добрив), а також якомога швидшого припинення війни між Росією та Україною, що спричиняє прискорене зростання цін на продовольство.

Після саміту відбулося окреме засідання за участю глав РФ та держав «африканської мирної ініціативи». Під час цього заходу російський президент намагався донести до учасників версію РФ про основні причини

широкомасштабного вторгнення в Україну та заявив, що в контексті актуального контрнаступу Сил оборони України ініціатива про переговори повинна виходити від керівництва України та Заходу.

Президент ПАР Сиріл Рамафоса, своєю чергою, наголосив на необхідності діалогу та взаємодії і підкреслив, що, попри запропоновану Росією допомогу, держави Африки прибули на саміт «не для того, щоб отримувати якісь “дари”». Основною метою учасників форуму є налагодження постачання продовольства.

Підсумкові документи саміту

За підсумками саміту було прийнято пакет документів, серед яких: Декларація другого саміту «Росія – Африка», Декларація другого саміту «Росія – Африка» щодо попередження гонки озброєнь у космічному просторі, Декларація другого саміту «Росія – Африка» щодо співпраці із забезпечення інформаційної безпеки, Декларація другого саміту «Росія – Африка» щодо зміцнення співпраці у сфері боротьби з тероризмом, План дій Форуму партнерства на 2023–2026 роки. Крім того, ухвалено два меморандуми про взаєморозуміння між урядом РФ і Міжурядовою організацією з розвитку та Економічною спільнотою держав Центральної Африки.

Незважаючи на певну рамковість та розмитість формулювань, у Декларації другого саміту «Росія – Африка» закріплено спільні підходи та бачення його учасників, що стосуються співпраці в низці галузей, а саме:

- розширення інституціонального складника відносин між РФ та державами Африки за рахунок щорічних політичних консультацій між міністром закордонних справ Росії та головою Комісії АС, а також між міністрами закордонних справ РФ, держав Африки та Комісією АС;
- створення постійного російсько-африканського діалогового механізму на найвищому рівні задля координації зусиль у боротьбі з тероризмом та екстремізмом;
- координації в РБ ООН підходів із санкційної політики щодо держав Африки, зокрема з метою пом'якшення та повного скасування обмежувальних заходів;
- поглиблення партнерства БРІКС – Африка та налагодження діалогу АС – ОДКБ та АС – ШОС;
- завершення процесу деколонізації Африки та прагнення компенсації за шкоду, завдану африканським державам унаслідок колоніальної політики;
- неприйнятності застосування односторонніх обмежувальних заходів разом із вторинними санкціями та заморожування суверенних золотовалютних резервів;
- забезпечення енергетичної безпеки;
- недопущення політизації спорту;
- вирішення питань захисту довкілля та зміни клімату.